

Ugrai János

Vargabetűk az iskolában*

A kétszáz évvel ezelőtti kollégiumi tanulmányok szabályszerűségeiről

Az utóbbi időben megnőtt azoknak az oktatástörténeti kutatásoknak, elemzéseknek a száma, amelyek az iskolai matrikulák, anyakönyvek, illetve minősítéseket tartalmazó naplók információit használják fel. A számítógépes adatrögzítés korában magától értetődő ezeknek az egy helyen, nagy tömegben, többé-kevésbé hiánytalanul rendelkezésre álló adatbázisoknak az alkalmazása. E munkák csaknem mindegyikének közös jellemzője, hogy szinte kizárólag makroszintű társadalomtörténeti következtetések reményében születtek: elsősorban a rekrutáció vagy az iskolai teljesítmény elemzésével az egyes társadalmi csoportok iskoláztatási stratégiájához és rétegződéséhez szolgáltatnak újabb adalékokat.¹ Nem állítható, hogy írásunk eredetileg szintén nem e célból készült volna. A Sárospatakon tanult, később lelkésszé vált diákok kollégiumi pályájára vagyunk kíváncsiak immár évek óta.² Mégis, miközben a lelkésszé válás kérdéséhez is hozzájárulnak eredményeink, az alábbi módszert a kollégium belső működésének, szabályszerűségeinek alaposabb megértése érdekében alkalmaztuk. A kutatás ugyanis az 1800-as évek első évtizedeit igyekszik feltárni – s ekkorról még közel sem állnak rendelkezésre jól rendezett, évről-évre egységes anyakönyvek és osztálynaplók. Ráadásul a modern oktatási rendszer megszületése előtti időszakban senki számára nem volt sem kötelező, sem társadalmi vagy erkölcsi kényszer egy-egy megkezdett iskolatípus kijárása. Ily módon a sárospataki kollégiumi ifjaknak is lehetőségük nyílt a képzés minden fázisában tanulmányaik megszakítására, befejezésére. Sőt, az elkezdésére is, hiszen a partikulákban eltöltött esztendőik függvényében sokan nem az első gimnáziumi osztályba iratkoztak be. Anyagi erejüktől, ambícióiktól és tanulmányi eredményeiktől függően távozhattak az

* A tanulmányt megalapozó kutatásunk *Tőgából a szószerűre* munkacímmel az MTA Bolyai János Posztdoktori Ösztöndíjának támogatásával készült.

¹ A szakirodalom e vonulatába tartoznak a teljesség igénye nélkül a *Zalai Gyűjtemény* Iskola és társadalom című kötetének tanulmányai közül: Andor 1997, Bánki Horváth 1997, Bódy – Szabó 1997, Sasfi 1997. A *Korall* Iskola: intézmény – esély – érvényesülés című 2001. évi kötetéből: Benda 2001, Karády 2001, Lengvári 2001, Müller 2001, Tóth 2001. A részben szintén az iskolázás társadalomtörténetével foglalkozó *Zombékok* című kötetből: Bódy 2006, Bolgár 2006. Továbbá: Sasfi 1990, Müller 2000, Lengvári 2008. Külön kutatási irányként is értelmezhetőek a Karády Viktor és Nagy Péter Tibor nevével jellemezhető történeti oktatásszociológiai kutatások – például: Karády 1997, Nagy 2002: 153–181.

² A polgárosodás hajnalán a vidéki értelmiségi elit oly fontos részét képező lelkészek képzéséről: Ugrai 2007b. A kutatást megalapozó adatbázis: Ugrai (szerk.) 2005, illetve forrásközlés: Ugrai (s. a. r.) 2010.

anyaiskolából, illetve esetleg később vissza is térhettek oda. E megoldások semmiképpen nem hoztak szegényt az illetőre, hiszen nem (ki)bukásként, a szó mai értelmében vett lemorzsolódásként értékelték azokat, sőt, sok tekintetben ez számított átlagosnak.³ Sárospatakon korszakunk nagy részében egy évig tartott az elemi oktatás.⁴ Ezt követte nyolc gimnáziumi esztendő, amely után kétfelé ágazhatott el az akadémiai tanulmányokra készülők útja: a jogi tagozat általában négy, időként esetleg öt esztendő volt, a lelkészeket képző teológiai vagy tógátusi tagozat pedig nyolc vagy kilenc évig tartott.⁵ De a fentiek függvényében azt mondhatjuk, hogy a kollégium által felkínált ideális tanulmányi pálya nem volt tipikus. Könnyen előfordulhatott, hogy valaki a lelkészi végzettséghez elvileg szükséges legalább 16 évnél jóval rövidebb vagy hosszabb ideig járt a kollégiumba. De az is szokványos volt, hogy az illető a képzési idő közepén – akár tanév közben távozott az iskolából. A mai értelemben vett szabályozatlanságot kiválóan illusztrálják az életkori jellemzők: egy-egy évfolyamon a legidősebb és a legifjabb tanuló között könnyen előfordulhatott akár hat-nyolc esztendő különbség is.⁶ A jelenség általános volta nehezé teszi mértékének meghatározását, és az esetleg érvényesülő szabályszerűségek feltárását. Pedig fontos lenne tudni, hogy a kollégium fő funkciójának, a lelkészképzésnek eredményesen megfelelő, később felszentelt papok tanulmányi pályája hasonlóan szabálytalan volt-e. Vagy ha nem, ha az ő esetükben inkább a szabályos tanulmányi menet dominál, akkor lényeges lenne megismernünk az ok-okozati összefüggéseket. Ezek után a probléma így fogalmazható meg: a kollégium legalább a kiemelkedő diákjai számára előírt-e, tudott-e meghatározni egy koherens iskolai pályafutást, esetleg képes volt-e ennek a feltételeit is megteremteni? Vagy netán nem is a kiemelkedő diákokból lettek a lelkészek, hanem azokból, akik valamilyen más okból szorosabban tudtak igazodni az iskolai grádicsokon való lépkedés szabályaihoz? Sőt, az is felmerül kérdésként, hogy egyáltalán az számított-e kiemelkedő diáknak, aki a mi kétszáz évvel későbbi fogalmaink szerint szabályosnak tekintett iskolai pályát járt be. Alapkérdésekre keressük a válaszokat – annak reményében, hogy legalább részben közel kerülünk hozzájuk. Így elemzésünk egyszerre ígér a lelkészi hivatás területén kevésbé feltárt összefüggéseket és – legalábbis Sárospatakra érvényes – intézmény- és oktatástörténeti információkat.

³ Sasfi 2006: 524–526.

⁴ Az első és a második nemzeti classist 1803-ban vonták össze: Szinyei é. n. Az 1838/39. tanévtől ismét két külön osztályba sorolták az elemistákat: TIREKLt. K.b. I. 15.

⁵ A gimnáziumi classisok korabeli elnevezését és sorrendjét lásd Függelék 2. A tanulmányi rend jellemzőiről és 19. század eleji változásairól Ugrai 2007a: 59–60, 215.

⁶ Így például az 1816/17. tanévben a legelső gimnáziumi, azaz a konjugista classisban hatan 7, hárman pedig 15 évesek voltak, a két szélsőséges érték között pedig minden évjárathoz viszonylag sokan tartoztak. Ugrai 2007a: 117–119, 236.

FORRÁSOK ÉS MÓDSZEREK

Az iskolai pályafutás szabályszerűségének megállapításához kéziratos tanulói névsorokat elemeztünk. Kiválasztottunk három induló konjugista (azaz első gimnáziumi) évfolyamot, s az adott társaság összetételének alakulását nyomon követtük a következő 17 esztendőn át. Kiindulópontként tehát a gimnáziumi kezdő évfolyamot vettük, s nem a kollégium legelső osztályát, az első nemzeti kisiskolai évfolyamot. Ennek az az oka, hogy a kollégium alsó fokú képzését biztosító első és második nemzeti classis egészen más funkciót (elemi oktatás) töltött be, mint az azt követő, a latin műveltség közvetítésére épülő többi évfolyam. Mindezt a nemzeti és az első gimnáziumi classisok közötti hatalmas létszámkülönbség is alátámasztja.⁷ E döntésünket igazolja az az 1822. évi egyházkerületi határozat is, amely kereken kimondta, hogy az elemi képzést vissza kell szorítani, s az írástudást már a jelentkező diákoktól meg kell követelni.⁸ Ennek ellenére a konjugista csoport létszámához és személyi összetételéhez viszonyítva visszanyúltunk az elemi osztályokhoz is – mintegy ellenőrizve a jelen tárgykörhöz csak részben kapcsolódó hipotézisünket. Az eredmény bizonyos szempontból megnyugtató, hiszen semmilyen kapcsolat nincs a nemzeti classis és az első gimnazista évfolyam létszáma, összetétele vagy a rangsorolások, netán a lelkésszé válás kapcsán. Ennek megfelelően nemcsak a csoportalakulás pillanatát tesszük a gimnáziumi tanulmányok kezdetére, hanem a továbbiakban az elemi iskolai évvel nem is foglalkozunk.

A három hosszan, több mint másfél évtizedig végigkísért csoport kiválasztása nem bizonyult egyszerű feladatnak. Eredetileg három fő szempontot szerettünk volna szem előtt tartani. Elsőként azt, hogy – távlati kutatási céljainknak megfelelően – mindenképpen a lelkészi pályájukat a reformkorban megkezdők iskolázására fókuszáljunk. Mivel a kollégiumi végzés és a felszentelés között általában öt-hat év is eltelt, a vizsgálatba a tanulmányaikat legkésőbb 1820 körül megkezdők kerülhettek bele. A másik szempont a névsorok teljessége volt. Olyan évfolyamot kerestünk, amelynek a tanulmányi sorsát valóban végig tudjuk követni, s nem lesznek hiányzó esztendőik. Ez a pataki diáknévsorok viszonylag sokszínű regisztrációját ismerve eredetileg is nehéz feladatnak tűnt, de az elképzeltnél is nagyobb akadályokba ütköztünk. A forrásadottságok módszeresnek hitt előzetes áttekintése dacára is előfordult, hogy egy már több éven át figyelemmel kísért csoportot egyszerűen fel kellett adnunk, mert egymást követő két tanévből is csak hiányos összeírásokra leltünk. Végül arra is igyekeztünk figyelni, hogy a három kiválasztott csoport között legalább nyolc-tíz év teljen el.

Sajnos e három szempont egymást zárta volna ki, így a harmadik feltételtől el kellett tekintenünk. Épp az 1820-as évek környékén ugyanis rendre súlyos hiányosságok jellemzik a diáklistákat. Ezért inkább három egymást követő

⁷ Az elemisták száma az 1800–1810-es évtizedben például rendre 30–40 között mozgott, szemben az első két gimnáziumi évfolyam száz fölötti létszámával. Ugrai 2007a: 222–223.

⁸ TIREKLt. K.b. II. 12 a. 20–21.

évfolyam kollégiumi sorsát kísértük végig. E részben kényszerű választás nyomán viszont lehetőségünk nyílik az egyes csoportok közötti esetleges mozgások alaposabb feltárására. De még így is van egy évfolyam, amelynek egy tanévi névsorával nem rendelkezünk. Jelenlegi ismereteink szerint, több sikertelen egyéb próba eredményét is számba véve ez a legteljesebb kép, amely az – egykor Sárospatakon tanult – 1830–1835 körül lelkészi pályájukat kezdők tanulmányaira vonatkozóan kialakítható. Mivel az 1820-as évek kollégiumi névsorai több helyen is súlyosan hiányosak, a szolgáltatukat az 1840-es években kezdőkről egyelőre nem nyerhetünk ilyen sok információt.

A három évfolyam tanévenként változó névsorát egyszerű mechanikus módon rögzítettük. A tanulók neve mellett kizárólag az adott félévben elért rangsorhelyezésüket tüntettük fel, az egyéb, igen sematikus tanulmányi adatokkal nem foglalkoztunk. Az egyes vizsga-, illetve félévi kurzuseredményeknél lényegesen beszédesebb az egyén tanulmányait, magatartását, megbízhatóságát együttesen kifejező rangsorolás, illetve az abban 8–10–15 éves távlatban bekövetkező változások. A származási utalásokat sem rögzítettük, azok ugyanis egy-egy kétséges esetben (például névazonosságnál), illetve a több száz név közül „kiemelkedő”, azaz később valóban lelkészként felszentelt kevesek esetében könnyedén visszakereshetők a kutatás későbbi fázisában. Egyedül a „belső renden lévő szülők”, azaz a lelkészek és tanítók gyermekeit jegyeztük fel külön, mert így – részben a kutatás járulékos hasznaként – adatokat kaphatunk e társadalmi csoport iskoláztatási stratégiájáról.

Az évfolyamok állapotát általában a tanév közepi, azaz az első félév végi listák alapján vittük fel. Ám időnként csak a tanév végi összeírás állt rendelkezésre – ilyenkor ezeket vetettük papírra. Sajnos a különbség a teljesen szabálytalan tanulmányi sorsok miatt akár jelentős is lehet, ennek ellenére munkánk túlbonyolítását megelőzendő nem foglalkoztunk ezzel a problémával. Erre annak tudatában adtunk magunknak némi felmentést, hogy a számunkra különösen fontos kollégiumi hallgatók, a lelkészé váltak tanulmányairól később más forrásokból (például a távozási napló) is tájékozódhatunk, s első körben ennél pontosabb adatot az átvizsgált névsorok megduplázásával sem kapnánk. (Ez a szempont akkor kaphat nagyobb hangsúlyt, amikor majd a lelkészek konkrétan körülhatárolt körének tagjai után fogunk nyomozni prozopográfiai módszerrel.) Ugyanakkor a tanulmányi pályák szabályszerűségének megállapításához az egyik csoport esetében véletlenszerűen kiválasztottunk egy esztendő, amikor az őszi és a tavaszi szemeszter végi állapotokat is megvizsgáltuk.

Elkészítettünk tehát három nagy táblázatot, amelynek segítségével a három induló évfolyam évenként változó létszámát, személyi összetételét és a rangorszámok feltüntetésével a diákok tanulmányi-erkölcsi sorrendjét is nyomon tudjuk követni. Egy-egy személy esetében pedig a be- és kilépés évét, valamint az adott csoportban elfoglalt, időről időre változó ranghelyét tudjuk megállapítani. Mindezzel rávilágíthatunk bizonyos jelenségekre a kollégiumi tanulmányi utakat illetően (lásd Függelék 1–6.).

Ahhoz, hogy e megállapításokat ki tudjuk egészíteni, kénytelenek voltunk szűrőpróbaszerűen egy-egy tanévben kitekinteni az adott csoportból. A kiválasztott csoportba menet közben belépők előzetes, illetve az onnan távozók későbbi sorsáról csak úgy lesz némi – igaz, közel sem tökéletes – fogalmunk, ha az egyik, esetünkben a negyedik gimnáziumi esztendő új belépőit és távozóit összeírjuk, s a listán szereplő neveket az előző, illetve a rákövetkező tanévek más-más csoportjait rögzítő névsorokban megpróbáljuk felkutatni. Ez már a tú a szénakazalban esete: véletlenszerűen bukkanhatunk egy-egy később a mi kiválasztott csoportunkba kerülőre, vagy onnan eltávozóra. Ennek ellenére fontosnak tartottuk ezt a fázist, mivel a teljes névsorállomány számítógépes adatrögzítéséig csak ily módon lehet kideríteni bármit is az egy-két évet kihagyó, majd a kollégiumba visszatérő diákok szokásairól.⁹ A vizsgálat időhatárainak szűkítése érdekében ahhoz a feltételezéshez igazodtunk, miszerint három év kihagyás után már valószínűtlen, hogy valaki visszatér a gimnáziumi tanulmányaihoz. Így a negyedik gimnáziumi, felsőbb szintű osztályba újonnan lépőket az azt megelőző három, az akkor a csoporttól búcsút vevőket pedig a következő három tanévben kerestük. Ezt az idegőrlő munkát csak a gimnazisták esetében végeztük el. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy már a munka kezdetén arra számítottunk, hogy csak egy-két nevet találunk. Ezt a feltételezést erősítette az az egyszerű tény, miszerint sokan szerepeltek a kiválasztott csoport tanulmányi útját nyomon követő adatbázisunkban is úgy, hogy két-három év kihagyás után oly módon folytatták tanulmányaikat eredeti csoportjukban, két-három évfolyammal magasabban, mintha mindvégig az eredeti társaikkal lettek volna. Kitekintő próbálkozásunkkal mindenesetre arra voltunk kíváncsiak, voltak-e egyáltalán a szó mai értelmében „megbukók”, vagy tanulmányaikkal gyorsabban haladók.

Az egyes csoportok és évfolyamok közötti mozgást követendő külön figyeltünk azokra, akiknek a neve a három végigkísért csoport közül legalább kettőben, netán mindháromban feltűnik. Így kiegészíthetjük az előző bekezdésben taglalt módszert, s újabb adalékokkal gazdagodhatunk a tanulók belső mozgását illetően. Itt ütközött ki azonban a legélesebben a munkamódszerünkben eredő egyik fontos hibaforrás. Az egyes csoportokat több, mint másfél évtizeden át nyomon követő kéziratos táblázat összeállításánál előfordulhatott, hogy egy-egy nevet esetleg több helyen is feltüntettünk az adott táblázatban. Ezt elvileg minden egyes név kicédulázásával el lehetett volna kerülni. Ám úgy ítéltük meg, hogy ez munkánk aránytalanul és indokolatlanul nagy mértékű megnövekedését jelentené. Az egyes táblázatok sokszori, igen alapos átvizsgálását követően legfeljebb egy-két esetben fordulhat elő olyan, hogy valakit kétszer is feltüntettünk egy-egy csoport tagjaként, ezt pedig 200 fölötti elemszámnál elhanyagolható

⁹ Sőt, erősen szkeptikusak vagyunk a számítógépes adatrögzítés lehetséges hozadékait illetően. Mai ismereteink szerint a roppant mennyiségű adathalmaz olyan hiányosságokat és átfedéseket tartalmaz, ami miatt az adatfelvitelt követően szisztematikusan ellenőrizni kellene minden egyes névsor állományát, s csak az adott tanév többi hasonló jegyzékével való összevetés után lenne kialakítható egy többé-kevésbé teljes évfolyamnévbor.

mértékű problémának fogadjuk el. Ugyanakkor a három személyi állomány egymással való összevetése, tehát a háromszor 200–220 fő közötti közös személyek megtalálása már nemcsak igen energiaigényes vállalásnak bizonyult, hanem a figyelmetlenség, a tévedés esélye is megnőtt. Ennek következményeként – a szintén többszöri önellenőrzés dacára – mindenképpen ki kell emelnünk, hogy az ezzel kapcsolatos megállapításaink csak hozzávetőlegesen pontosak.

LÉTSZÁMINGADOZÁSOK

Az I. számú csoport

Az egyik kiválasztott csoportunk 1812/13-ban kezdte gimnáziumi tanulmányait, s elvileg 1828/29-ben fejezte be. Forrásaink az 1818/19. tanévben a humaniorum III. classis névsorát nem tartalmazzák, ez az egyetlen esztendő képez lyukat az adatbázisunkban.¹⁰ A hiányzó esztendő miatt az alábbi eredmények kis mértékben torzítanak: az egyébként egybefüggő, tehát korábban kezdődő, s csak később megszakadó tanulmányi évekhez bizonyíték hiányában is hozzászámoltuk a kieső tanévet. Az épp 1818/19-ben kezdődő, vagy az épp akkor véget érő tanulmányi pályáknál tehát eggyel felfelé vagy lefelé torzítanak a számításaink. Mint ahogyan azt a problémát sem tudjuk kezelni, ha valaki egy egyébként egyégesnek tűnő iskolai pályát épp a hiányzó tanévben szakított meg. Más megoldás nem lévén, úgy gondoljuk, ezek a hatások egyrészt valószínűleg majdnem kiegyenlíthetik egymást, másrészt nem olyan jelentős nagyságrendűek, hogy érdemben befolyásolhatták volna a feltárt tendenciákat.

A kezdéskor 95-en tartoztak a konjugista classisba. A következő három tanévben nőtt a csoport létszáma, a felső szintakszisták 122-es csúcsertékét követően legalább két évig 100 fölött maradt a tanulók száma (az azt követő esztendőről nincs adatunk). Az utolsó gimnáziumi évben 80-an tanultak, majd az elsős akadémisták 39-en voltak. A következő nagy esés a VI. tógátusi évre tehető – azt megelőzően mindig 30–38 között mozgott a létszám, ekkor viszont 25-re, majd a következő évben 18-ra esett. Kilencedikben már csak négyen tanultak együtt.

Harsányi Ábrahám az egyetlen ifjú, aki a konjugista osztálytól a IX. tógás esztendőig kihagyás nélkül végigjárta az egyes évfolyamokat, s összesen 211 csoporttárssal ismerkedhetett meg a 17 év alatt. Azaz összesen 212 olyan tanuló került az adatbázisunkba, aki valameddig, akár csak egyetlen évig is ide tartozott. Harsányi mellett György József 16 évig tanult a csoportban, további két fő 15, három 14, négy pedig 13 évig. A legtöbb névhez, 53-hoz csak egyetlen tanév tartozik, 23-hoz kettő, 27-hez pedig négy év. A 212 fő átlagosan 4,74 tanévet töltött a kollégium gimnáziumi és lelkészképző akadémiai tagozatán – legalábbis

¹⁰ Felhasznált tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. II. 29; K.a. II. 31; K.a. III. 2–3; K.a. III. 5; K.a. III. 7–8; K.a. III. 12; K.a. III. 20–21; K.a. III. 23; K.a. III. 25.

ezzel a csoporttal. Megjegyezzük, hogy a 212 főből 12-en nontógátusként a kollégium jogi akadémiai tagozatán is eltöltöttek 1-3 évet, ezen esztendőket azonban – az elemista évekhez hasonlóan – nem számítottuk be adataink közé.¹¹ Az első gimnáziumi osztálytól legalább az V. tógátusi esztendőig 19-en tanultak együtt. Róluk feltételezhető, hogy szabályos tanulmányi pályájuk végén jó eséllyel léphettek belső egyházi szolgálatba. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy mások, más csoportba átlépők ne lehettek volna később tanítók, káplánok, majd lelkészek.) Félig-meddig szabályos tanulmányi pályát, azaz legalább kilenc egybefüggő esztendőt további 19 fő kapcsán állapíthatunk meg.

A csoport tagjai abszolút számának fentebb vázolt változása önmagában is bizonyíték a korabeli tanulmányi pályák kiszámíthatatlanságára, ám a belső számok alapján ennek mértéke sokkal nagyobb volt. Egy bővülő létszámú csoportba ugyanis nemcsak új tanulók érkeztek, hanem azt megelőzően távoztak is a kollégiumból. Azaz: az alsó és a felső szintakszista osztály létszáma között hiába mindössze +7 a különbség, mivel az alsóbb évfolyamról 15-en távoztak, valójában 22 új társat kellett megismerniük a csoportban maradóknak. Ez az ingadozás minden tanévben jellemezte a csoportot.¹²

A 2. számú csoport

A következő társaság az 1813/14. évben tanult a konjugista classisban. Gimnáziumi tanulmányaik 1820/21-ig, a IX. évfolyamos tógátusok kollégiumi évei pedig 1829/30-ig tartottak. Ezt a csoportot hiánytalanul végig tudtuk követni.¹³ A konjugistáknál 94-en tanultak, s a létszám a következő két évben emelkedett (115-re, majd 124-re). Ezt követően viszont csökkent az együtt tanulóknak száma, az utolsó két gimnáziumi esztendőben már 70-nél kevesebben tanultak. Az akadémiai tagozaton csak 31-en folytatták együtt az útjukat, majd a következő években némileg nőtt a létszám, hogy a negyedik tógátusi évben 40-nél érje el a tetőpontját. Ezt követően esésnek indult a létszám: 38-an kezdték el a repetensi éveket, aztán a VI. év után markáns csökkenés figyelhető meg, a VII. tógátusi évfolyamot már csak 18-an, a következőt pedig 13-an kezdték el. Kilencedikesek mindössze ketten voltak.

Itt nem találtunk senkit, aki végig a csoporttal tanult volna a 17 esztendőn át. Igaz, Szalai István mégiscsak 17 évig járt ide, de úgy, hogy a nyolcadik akadémiai év után kilépett a kollégiumból, viszont már az elemi osztályt is Patakon teljesítette. A mindvégig közepes, vagy annál csak kicsivel jobb besorolású, az 1830-as évek végén Karcsán (Zemplén vm.) lelkészi megbízatáshoz jutó Szalai összesen 204 társat ismerhetett meg tanulmányi évei során saját csoportjában. A többieknek a csoportban eltöltött évei nagyjából ugyanolyan eloszlást mutatnak, mint az

¹¹ Lásd Függelék 1.

¹² Lásd Függelék 2.

¹³ Felhasznált tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. I. 31; K.a. III. 2–6; K.a. III. 9–16; K.a. III. 26.

1. csoportnak. Négyen tanultak 15, egy fő 14, hatan pedig 13 évig a társasággal együtt. Legtöbben, 46-an csak egyszer tűnnek fel a névsorokban, 23-an két, 29-en pedig három évig tanultak itt. A csoportban átlagosan 4,86 esztendő telt el. A „teljes tanulmányi pályát befutók” aránya az 1. sz. csoport adataihoz hasonlóan alakult: a legalább az V. tógátusi évet teljesítő, elejétől fogva a csoporttal tartók száma 20 fő volt. Legalább kilenc esztendő további 14 tanuló töltött itt el.

A létszámingadozás vizsgálata is az előbbihez hasonló eredményeket hozott. Már az első gimnáziumi év végén 14 tanuló lépett ki a csoportból, s a maradéknak rögtön az új tanév elején nem kevesebb, mint 35 új társukkal kellett megismerkedniük. A gimnáziumi évek nagy részében 11–33 közötti a tanév végén búcsúzóik száma. Némileg eltérő az 1. és a 2. számú csoport létszámmozgása az akadémiái tagozaton. Ha nem is sokkal, és nem is valamilyen szabályszerűséghez kötötte, de a 2. csoport esetében kiegyenlítettebb a változás – kevesebben csatlakoztak a csoporthoz menet közben, ugyanakkor kevésbé hektikus a távozóik számának változása. Ezzel szemben erősebben érvényesül egy fontos jelenség, miszerint az V–VI. tógátusi évek végén a csoportnak több mint a fele befejezte a kollégiumi tanulmányait. Hogy valóban befejezte, s nem csak arról van szó, hogy néhány éves megszakítás után valahol még felbukkan öregdeákként, arra közvetlen bizonyítékot nem gyűjtöttünk. Ugyanakkor meggyőző közvetett adat, hogy a vizsgált három csoport egyikében sincs már eme felsőbb évfolyamokban egyetlen új belépő sem.

A 3. számú csoport

Végül a harmadik csoportot követtük – ezúttal is hiánytalanul – végig az 1814/15. tanévtől 1830/31-ig.¹⁴ Itt volt a három társaság közül legmagasabb a gimnáziumi induló létszám: 108-an kezdték meg a középfokú tanulmányaikat ebben az esztendőben. A gimnáziumban végig ezt a csoportot jellemezte a legnagyobb létszám, az 1. sz. csoport grammatistáihoz képest majdnem harminc százalékkal voltak többen. De jelentős a különbség a humaniorum IV. classis adatai között is, hiszen az 1. csoportban 80-an, a 2.-ban 64-en, e csoportban pedig még mindig 102-en tanultak. Bár itt is felrajzolható egy előbb felfelé, majd lefelé mozduló görbe (a legmagasabb érték a grammatisták 131 fős classisa), de a 3. csoport minden évben megőrizte létszámtöbbségét mindkét előző évfolyammal szemben.

Különösen feltűnő ez a különbség a tógátusok első évében. Hiszen miközben mindkét előző tanulócsoporthoz képest több mint 50%-os csökkenés következett be a középfokról az akadémiára való átmenet évében, ebben az esetben csak mintegy 30%-os visszaesésről (102-ről 74-re) beszélhetünk. E csoport esetében inkább a következő esztendő hozott nagyobb változást, hiszen a második évben

¹⁴ Felhasznált tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. II. 30–31; K.a. III. 3–6; K.a. III. 10; K.a. III. 12; K.a. III. 19–21; K.a. III. 24–25; K.a. III. 27.

mindössze 58 főt találtunk, miközben a harmadik akadémiai évben ismét 61-re nőtt a létszám. Ezt követően már egyenletes a csökkenés, s még a másik két csoport esetében vízválasztó V–VI. tógátusi években is visszafogottabb (az 1. csoportban 30-ról 18-ra, a 2. csoportban 38-ról 18-ra, a 3. csoportban viszont 46-ról csak 31-re csökkent e két év alatt a hallgatók száma). Feltűnő még az utolsó két esztendő értéke is, hiszen nyolcadikban is kétszer annyian tanultak, mint egy évvel korábban, és ezúttal az általában csak kettő-négy ifjú számára fenntartott kilencedik évfolyam is 6 főt fogadott.

Ezeknek megfelelően a 17 év alatt a csoportban megfordulók száma jelentősen nagyobb volt, mint az előző két esetben. A korábbi 212, illetve 205 fővel szemben itt 245 különböző nevet azonosítottunk. Közülük csak Kriston Károly tartott az elejétől a végéig a csoporttal.¹⁵ Azonban négy-négy társa töltött el együtt 14, 15, illetve 16 évet megszakítás nélkül. 28-an voltak olyanok, akik legalább az V. tógátusi esztendőig a csoporttal tartottak – s legkésőbb a harmadik gimnáziumi osztályban csatlakoztak a többiekhez. További 27 olyan név azonosítható, akik kisebb megszakításokkal legalább kilenc évet ezzel a társasággal együtt tanultak a kollégiumban. A 245 diák átlagosan 5,19 évet tanult együtt Patakon. Ezek az értékek is számottevően nagyobbak a másik két csoport adataihoz képest.

Mivel korábbi kutatásaink épp arra az eredményre vezettek, hogy évről-évre egészen változatos módon ingadozott a kollégiumban tanulók száma, az e három csoport közötti, helyenként markáns különbségeket egyelőre nem tudjuk megmagyarázni. Csupán jelezzük, hogy egy-egy társaság nyomon követése erősíti az eddig kialakított képet, s komolyabb összefüggéseket csak további kutatásoktól várhatunk – amennyiben egyáltalán megfogalmazhatóak ilyenek.

Az értelmezésben csak kevésbé segít a létszámingadozások vizsgálata, hiszen a korábbiakhoz hasonló hektikus mozgás észlelhető ezúttal is – sőt, most még a tógátusok II–III. évének fordulóján is jelentkezik a csoportban 10 új belépő hallgató.

A 3. sz. csoport utolsó két gimnáziumi évében vizsgáltuk meg az őszi és a tavaszi szemeszter közötti különbségeket. A humaniorum IV. osztály első félévében (1821/22. tanév őszi szemeszter) 102 név szerepel az ún. conscriptionalis tabellán – tehát ennyien kezdték el a tanulmányaikat. A censuralis tabella, azaz a vizsgaeredményeket rögzítő félévi összesítés 98 nevet tartalmaz.¹⁶ Az egy szemeszteren belüli eltérés tehát ezúttal nem számottevő, ugyanakkor alább, a rangsorolásnál még kitérünk arra, hogy a társaság belső összetétele ennél jelentősebben módosult néhány hónap alatt. A második félévről már csak a végeredményt tartalmazó jegyzékkel rendelkezünk. (A korszakban általában nagyon ritka, hogy félévenként egynél több listát találjunk.) Itt már csak 94 név szerepel a jegyzékben. Elmondható tehát, hogy egy tanév alatt ebben az esetben az induló létszám mintegy 8%-a maradt le. Ám az még ebből a jelentős mennyiségű forrásból sem

¹⁵ Vele szintén nem találkozunk az egyházkerület lelkészi névtárában.

¹⁶ TIREKLt. K.a. III. 10.

tudható meg, hogy mikor – a félévi és év végi vizsgákon, vagy a hosszú őszi és tavaszi hónapok során – morzsolódott le a szóban forgó nyolc tanuló.

A csoportból kilépők és a csatlakozók

Az 1. csoporthoz a negyedik gimnáziumi classis elején, tehát az 1815/16. tanév kezdetén huszonketten csatlakoztak. A tanév végén a csoportot tizennégyen hagyták el. Ekkor egyébként 122-en tanultak a classisban, tehát nagyjából minden hatodik diák arca volt ismeretlen a tanév elején a többieknek, s év végén körülbelül minden tizedik társuknak búcsút mondtak. Róluk egyelőre annyi jelenthető ki bizonyosan, hogy a továbbiakban nem ezzel a társasággal tartottak – akkor sem, ha a kollégiumban folytatták a tanulmányaikat.

Az újonnan csatlakozó 22 főt tehát a megelőző három tanévben (1812/13–1814/15) kerestük a superior syntaxisig bezárólag a gimnáziumi classisokban (természetesen az 1814/15. évi alsóbb szintakszista classis kivételével, hiszen oda járt a csoport többi tagja) azt remélve, hogy közülük többeket is felfedezünk valahol.¹⁷ A 22 fő közül mindössze ötnek a neve tűnt fel valamely másik névsorban. Közülük Gönczy József emelkedik ki, mivel ő egy évvel később kezdte a tanulmányait, amelyeket aztán az átlagnál gyorsabban folytathatott, s négy év alatt nyert egy esztendő. Nevét az 1812/13. évi nemzeti classisban a 17. helyen találtuk meg – sajnos a névsorok túlságosan hiányosak ahhoz, hogy megállapítsuk, vajon mikor ugrott egy évet. A másik négy tanuló évet veszített. Így Balla Károlyt és Isipi Gábort az 1812/13. tanévben a grammatisták között találtuk meg – ekkoriban a kiválasztott csoport még csak konjugista volt. Rangsorszámuk nem utal a következőkben bekövetkező évvesztésre, hiszen Balla a 22., Isipi a 39. helyet foglalta el a másodikos gimnazisták népes taborában. Isipiről tudjuk, hogy a felső szintakszista osztályig szabályszerűen haladt, hiszen 1814/15-ben e classisban is olvasható a neve – ezúttal az 54. helyen. Az ő esetében tehát bizonyos, hogy valamiért kétszer járta a superior syntaxis osztályt. Balla Károly esetében az évvesztés idejét nem tudjuk megállapítani, mivel ő 1812–1815 között eltűnt a szemünk elől. A másik két fiatal közül Ubrisi Gábor az 1812-es tanévet az inferior syntaxistáknál teljesítette (még hozzá elég jól, hiszen félévkor a 35. helyen állt), az erre következő classis elvárásainak pedig nem 1813-ban, hanem csak 1815-ben felelt meg. Az ő esetében tehát kétesztendőnyi kihagyást lehet kimutatni. Hasonló a helyzet Csontos Jánossal. Ő 1812-ben Ubrisi csoporttársa volt, de mindössze a leszakadó 109. helyen. Ezután kihagyott egy évet, majd 1814-ben a superior syntaxis kezdte meg – félévkor a középmezőnyben, az 55. helyen találjuk. Ám ezek szerint az alsó után a felső szintakszist is kétszer kezdte el, hiszen a következő tanévben ugyanezeket a tanulmányokat folytatta.

¹⁷ Átnézett tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. II. 29–30.

Érdemes megjegyezni, hogy Ubrisi a tanév végén elhagyta a társaságot – s sajnos ezzel szem elől is veszítjük. Ugyanakkor Csontos a két kihagyás után már rendben folytatta a tanulmányait és a III. tógátusi év végéig ezzel a csoporttal maradt. Balla Károly még egy évig, Isipi pedig még négy esztendeig, a gimnáziumi tanulmányok végéig maradt a csoportban. Az öt megnevezett ifjú közül egyedül az átlagosnál gyorsabban haladó Gönczy József tanult végig, s 1829-ben hagyta el a kollégiumot. Igaz, az első tógátusi évet ő sem a kollégiumban töltötte, de a kihagyás után visszatért eredeti csoportjához. Gönczyről egyébként még szólunk, hiszen ő azon kevesek közé tartozik, akik hosszas tanulmányaik után lelkészé lettek az egyházkerületben.

Miközben a 22 újonnan csatlakozónak nagyjából a negyedéről sikerült további információkat szerezni a környező évek tanulói névsoraiból, a csoportot az év végén elhagyó 14 diák kapcsán sikertelenül jártunk.¹⁸ Egyedül Tárczy Lajos nevét találtuk meg, aki évisméltó volt, hiszen a következő tanévben újfent a superior syntaxisban tanult. Érdekes, hogy csoportunkban a 75. helyen zárta (legalábbis félévkor) a tanulmányait, új társai közül pedig 71-en előzték meg a következő esztendőben. Adalék a család iskoláztatási stratégiájához, hogy Lajos a konjugista osztálytól az alsó szintakszisig együtt tanult Imre nevű fivérével (egymást követték a rangsorban). Miután Imre elhagyta a csoportot, Lajos egy évig egyedül maradt, majd az új csoportjában másik két testvérével, Györggyel és Károllyal tanult tovább. (Ráadásul nem is Lajos volt a legidősebb: György 15, Károly 13, ő pedig 14 éves volt 1816/17-ben.)

A 2. és a 3. csoportban ugyanígy lefolytattuk a vizsgálatot. A 2. csoport esetében az együtt tanuló 113 diáknak valamivel kevesebb, mint a tizede (10 fő) csatlakozott a tanév elején, míg a tavaszi szemeszter végén több mint 17%-os volt a távozó aránya (20 fő). E 30 tanuló közül mindössze kettőről tudtunk meg valamit ezzel az eljárással, s közülük is csak egyetlen személy, Túróczi Mihály esetében állapítható meg az évesztés pontos ideje.¹⁹

A legnépesebb, és átlagosan a legtöbb időt együtt töltő 3. csoportban a negyedik gimnáziumi év elején 12 új tanuló (9,5%) jelentkezett, év végén pedig 22-en távoztak (17,5%). E 36 fő közül négynek bukkanunk a nyomára a környező esztendő névsoraiban, mindannyian évet veszítettek. Sőt, a szűrőpróba eredményeként Sándor Ferenc kapcsán rögtön kétesztendőnyi hátralékot sikerült kimutatni: ő eleve évisméltóként került a csoportba, s a következő classis így is csak a többiektől egy évvel lemaradva kezdhette meg. Sándor Ferenc „bukdácslását” visszatükrözik a rangsorszámái is, hisz rendre az adott classis alsó negyedében, a 90–115. helyen találjuk a nevét. A többi évesztőnél bonyolultabb a helyzet, hiszen Szentimrei Miklós például a 27. helyről hagyott ki egy évet, s visszatérése után a 24. helyen találjuk meg ismét a névsorokban. Hozzá hasonlóan nem feltétlenül a tanulmányi teljesítmény gátolhatta Patai Istvánt

¹⁸ Átnézett tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. III. 1–5.

¹⁹ Átnézett tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. II. 29–31; K.a. III. 1–7.

sem a zökkenőmentes továbbhaladásban – legalábbis erre utal, hogy a feladott 49. helyet követően, egy év kihagyás után a 31. helyen találjuk.²⁰

A RANGSOROLÁS TANULSÁGAI

Az összeírók következetesen, minden tanévben feltüntették az adott évfolyam tagjainak rangsorszámát. Ez a rangsor eddigi ismereteink szerint két összetevő figyelembe vételével alakult ki: egyfelől a tanulmányi eredmények, másfelől az illető erkölcsének-magatartásának a megítélése játszott szerepet. Az bizonyos, hogy az egyik bevett fegyelmezési, szankcionálási gyakorlat az volt, miszerint a szabálysértőt degradálták, azaz lejjebb sorolták a rangsorban. Ez a kevésbé súlyos esetekben önálló büntetési tételként ugyanúgy megjelent, mint a súlyosabb kihágások járulékos következményeként.²¹ Azt is tudjuk, hogy a rangsorban elfoglalt helynek az általános pedagógiai hatáson kívül egy-egy ösztöndíj, illetve fizető diákmunka odaítélésénél volt fontos szerepe. Igaz, ennek valódi súlyát jelentősen csökkenti, hogy a tanulói-hallgatói tömeg nagyságához képest kevés diákmunkát és ösztöndíjat folyósítottak. A degradálás által egyetlen, nagyobb tömegekre kiterjedő megbízástól, az ünnepi gyűjtésekben való részvételtől lehetett elesni.²² A rangsorolás kapcsán egyelőre több lényeges kérdésre sem tudjuk a választ. Így például nem ismerjük a sorrend végső kialakításának mechanizmusát. Nem tudunk „osztályozó értekezletekről”, de arról sincs fogalmunk, hogy a tanulmányok kapcsán egy-egy rosszabb vagy jobb vizsga milyen mértékben rontotta, illetve javította az adott diák helyezését. Arra sem ismerünk szakirodalmi utalást vagy forrást, vajon a rangsor évről évre gyorsan változott-e vagy pedig inkább statikus volt, továbbá, hogy a diák későbbi sorsát – esetleg felszen- telését – meghatározta-e az évfolyamhelyezése. Ez utóbbi kérdésekre elemzésünk segítségével kaphatunk valamilyen választ.

A szóban forgó névsorok ún. generalis tabellák. Ezek classisokra, illetve tógátusi évfolyamokra bontva közlik a tanulók főbb személyi adatait (név, életkor, lakhely és/vagy születési hely, apa/eltartó neve, társadalmi pozíció, iskolai pozíció) és tantárgyankénti minősítésüket. Egy-egy classis névsorát mindig egy kéz vezette, de a gimnáziumi évfolyamok esetében a jegyző személye általában classisonként változott. A tógátusi generalis tabellákat általában egy kéz összesítette. A névsorok felkutatását nemcsak az nehezíti, hogy számos évfolyam generalis tabellája egyszerűen hiányzik, hanem az is, hogy a sokszor több száz oldalas kötetekbe fűzött névjegyzékek túlnyomó többsége pusztán vizsgajegyzék, amelyben egy-egy tantárgy felelőse tudósít az általa tanítottak eredményeiről. Ezek az egymást különbözőbb logika nélkül követő, a legkülönbözőbb regisztrációs felfogást

²⁰ Átnézett tanulói névsorok: TIREKLt. K.a. II. 29–31; K.a. III. 1–7.

²¹ A degradálás szabályáról: TIREKKt. 1176. 8.

²² Az ünnepi gyűjtésekről: Szabó 1916–1917; Ugrai 2007a: 89–91.

tükröző névsorok nem alkalmasak a rangsorolás elemzésére – még akkor sem, ha az adott esztendőből esetleg hiányzik a generális tabló.

A generális tabellák első megtekintésekor is feltűnő, hogy a rangsor nem volt állandó. A kezdeti évfolyamelsőek nem lehettek biztosak abban, hogy mindvégig az élen is maradnak. Így például a tíz évig az 1. csoportban tanuló Bunyitay Ferenc az első négy esztendőben rendre az első vagy a második helyet foglalta el, majd az ötödik és a hatodik gimnáziumi évben csak a 60., majd a 73. helyre sorolták. Igaz, ezt követően a 6., majd 7. helyezése azt mutatja, hogy két év után visszakerült az élre. A mindvégig a csoporttal tartó Harsányi Ábrahám szintén az eminens diákok közé tartozott – de csak általában: eleinte a 3–5. helyre sorolták, majd az ő esetében is az ötödik-hatodik osztály idején jött el a krízis, ekkor előbb a 91., majd 107 tanulóból mindössze a 101. lett. Ezután azonban folyamatosan emelkedett a ranglétrán (a 26., illetve a 11. helyre), majd pedig az utolsó nyolc évben ismét mindig az első tíz hallgató közé került. A hektikus változásokra még egy példa: V. Nagy József kronológiai rendben a következő helyezéseket érte el: 9., 6., 4., 110. (122 fő közül), 1., 78., majd két év kihagyás után 8., 9. és végül 12. Hasonló fordulatok következtek be az egyes tanulók helyezésében a másik két csoportban is – volt, aki egyik évről a másikra a 4. helyről a 99-dikre esett vissza, egy társa pedig a 10. helyről a 103-dikra degradáltatott.

A lesüllyedés lehetősége tehát egyértelmű veszélyt jelentett a fiatalokra. Érdeemes azt is megnézni, vajon a kezdetekben az alsóbb helyekre soroltaknak lehetőségük nyílt-e a felemelkedésre, vagy inkább csak a középmezőnyben kezdők váltották az élről lecsúszókat. Ezért megnéztük a három csoport konjugista évfolyamaiban a sereghajtó tíz diák későbbi sorsát.

Az 1. csoport 95 fős konjugista osztályában az utolsó tíz helyre soroltak közül hárman nem bukkannak fel a következő esztendőben – őket nem találtuk meg a következő tanévek más csoportjaiban sem. A többiek viszont meglehetősen hosszan együtt maradtak a csoporttal. A bennmaradók közül a leghamarabb az a Rajna János vált ki, aki összesen hat gimnáziumi évet teljesített a társasággal. A többiek pedig még tovább maradtak. Olyannyira, hogy a kezdetben a 88. helyre rangsorolt Sipos Péter az utolsó gimnáziumi évben már az évfolyam harmadikja volt, s ezt az előkelő pozícióját 1825. évi kilépéséig meg is tartotta. Vele emelkedett testvére, András is. Sőt, egy évben, az alsó szintakszista classisban rendhagyóan nagy mértékben elszakadt egymástól a két fivér rangsorszám: András a 12., Péter pedig a 102. helyre került. (Ezt követően a 39. és 35., majd a 104. és a 98. helyet érte el András, illetve Péter.) András is megkezdte egyébként a lelkészi tanulmányait, ám I. éves tógátusként, 1821-ben otthonában meghalt.²³ A 2. csoport 85–94. helyre sorolt konjugistái közül szintén hárman estek el a további tanulmányoktól – legalábbis jelenlegi ismereteink szerint. További egy fő még egy évet töltött a csoporttal. Hárman öt-öt, egy tanuló pedig hat gimnáziumi év teljesítéséig jutott. A 85. helyen kezdő Karabélyos János viszont VI. éves tógátusként

²³ Haláláról a bejegyzés: TIREKLt. K.a. I. 21. 94.

hagyta el a kollégiumot, amikor 1828-ban rectori megbízást vállalt Bánfalván. S miközben végig legfeljebb a középmezőnybe ért be, végül a felső-borsodi tracusban lelkészként szolgálta végig életét. Igaz, 1861-es haláláig csak szegényebb eklézsiák (Meszes, Sajóivánka, Szendrőlád) hívták meg papjuknak.

A 3. csoport esetében az alapul vett konjugista classis 108 fős volt. Az utolsó tíz helyezett közül ketten nem tanultak tovább, s még egy fő csak egyetlen további tanévet töltött a csoporttal. A gimnáziumon túli években három főt találunk közülük. S összességében, a három megvizsgált csoportból egyedülként itt találunk Ferentzy Pál személyében olyat, aki legalább egyszer-egyszer valóban az élmezőnybe tudott kerülni: ő a felső szintakszisták évfolyamán a hetedik, két év múlva pedig a nyolcadik helyet érdemelte ki. Ugyanakkor a többi esztendőben rendre a mezőny második felében találjuk. Mindent összevetve az eddigiek alapján kijelenthető, hogy az utolsókból nem lettek elsők, míg a fordított irányú mozgás egyáltalán nem volt kizárt. Ennek ellenére találunk több példát arra is, hogy valaki nagyon rossz indulópozíciója ellenére mindvégig időben teljesíteni tudta a követelményeket és akár lelkésszé is válhatott.

Különösen érdekes, hogy a 2. csoport konjugistái közül az első öt helyezett mindegyike előkelő nemes (praenobilis) fia volt. Közülük csak Pajzos Dániel és Hamvay Péter tudta megőrizni hosszabban előkelő helyezését. Pajzos még négy év múlva is az első 7–8 hely egyikét foglalta el. Ám a gimnázium végére ő is lejjebb csúszott, a humaniorum II. classis mára a 42., a következő osztályt pedig a 67. helyezést elérve teljesítette. Vele szemben Hamvay a humaniorum I. classisban került a hullámvölgy alá, ekkor csak a 48. helyen találjuk a nevét, majd a következő két tanévben visszaemelkedett a 22–23. helyre. A másik három, eleinte a névsor elején kiemelt ifjú helyezése gyorsan romlott, a 3–4. helyen kezdő Domahidy András és Domahidy Gedeon két év múlva már csak a 114–115. helyet foglalta el a 124 fős évfolyamon. Fáy Pál is csak egy évvel bírta tovább: ő a következő tanévben csúszott le a 16. helyről a 111-dikre, ami csaknem az évfolyamutolsó pozícióját jelentette.

A 3. csoport utolsó gimnáziumi évét (humaniorum IV.) a rendelkezésekre álló forrásoknak köszönhetően aszerint is vizsgálat tárgyává tettük, miként rangsorolták a diákokat a tanév elején, közepén és az év végén. Ebben az esetben egy hosszú évek óta együtt lévő, a sűrűn előforduló kilépések és csatlakozások ellenére is összeszokott, s a tanárok által ismert csoportnak a kezdeti rangsorolása nyilván az előzetes tapasztalatok, a korábbi évek eredményeinek a függvényében történhetett meg. Ennek megfelelően drámai mértékű változások nem jellemezték a tanév első felét. A tanévet kezdő első 10 helyezett közül még az első félév során távozott az eredetileg a 8. helyre rangsorolt Sándor István, továbbá Ondi István az 5-dikről a 3. helyre emelkedett. Inkább csak kisebb átrendeződésnek tudható be, hogy a 20–29. helyezettek közül öt főt nem találunk a félév végén ebben a kisebb csoportban. A sor végén pedig még nagyobb az állandóság, itt a többségnek inkább csak a távozók miatt emelkedett nominálisan a sorszáma, de a csoporton belüli pozíciója általában nem javult. Ennél jóval nagyobb volt

azonban a második félév (és egyben a tanév) végére kialakuló módosulás. Itt már mindkét irányban 15-20 helyes mozgások is előfordulnak, ami arra utal, hogy az év végi vizsgák jelentősebben átstrukturálták a rangsort. Ennek megfelelően az évközi tanulmányi teljesítmény, a menetközben távozők, illetve a degradálással is sújtott fegyelmi vétségek nem lehettek a rangsorolást tömeges méretekben befolyásoló tényezők.²⁴ A számokat vizsgálva határozottan kijelenthető, hogy a kollégiumból való gyors távozás nem tekinthető kibukásnak. Így például a konjugisták között évfolyamelső Désy Pál egy év után elhagyta az intézményt, Ormós József három évig folyamatosan a 13–14. helyen állt, s mégsem folytatta az adott csoporttal a tanulmányait, Szikszai Antal pedig öt évig tanult a kollégiumban, mégpedig úgy, hogy az első években mindig a középmezőnyben (38–67. hely) helyezkedett el, s a legutolsó volt a legsikeresebb esztendeje: a harmadik helyet feladva távozott a csoportból. Mindkét vizsgálati szempontra bőven lehetne további példákat idézni – ezek azt igazolják, hogy egy-egy csoport rangsorolásában időről időre nagy változások következhetnek be. A rangsorolást tehát komolyan vették a kollégiumban, s valódi tétje lehetett egy-egy vizsgának, s kisebb részben az egyéb rangsorolási szempontoknak. Így senki nem lehetett biztos még a korábbi pozícióját megközelítő helyezésben sem – nem beszélhetünk a rangsor egyfajta mechanikus átörökítéséről, vagy egyén-szintű beskatulyázásról.

A kiemelkedő tanulmányi eredmény pedig önmagában nem garantálta a tanulmányok folytatását. Kérdés, vajon ezt a szülők iskoláztatási stratégiája magyarázza – azaz, hogy gyermekük kiugró teljesítménye sem változtatta meg bizonyos, előre elhatározott iskolai évre vonatkozó szándékukat. Vagy esetleg a jelenség a kollégium elégtelen szociális védő funkciójára utal – vagyis, hogy az iskola a legkiválóbb diákjait sem tudta megmenteni, továbbtanulásukban anyagilag is támogatni.

Miközben tehát semmiképpen nem lehetett pusztán formális vagy automatikus a rangsorolás, mechanikus elemek mégis felfedezhetőek a rendszerben. Különösen az első néhány évre jellemző, hogy két-három egymás alá sorolt diák együtt haladt a rangsorban, s csak később szóródtak szét a csoport hivatalos hierarchiájában. Ez különösen a testvérpároknál feltűnő. Őket szinte magától értetődően egymás alá sorolták az első években. Így például az 1. csoportban Tárczy Imre és Lajos a 81–82. helyet foglalta el, a következő évben mindketten azonos ugrást hajtottak végre az 58–59. helyre, az azt követő tanévben pedig egyszerre csúsztak lejjebb a 80–81. pozícióba. (Igaz, a harmadik évre megcserélődött kettejük eredeti sorrendje.) Szóltunk már róla, Sipos Péter és András is ehhez hasonlóan együtt mozgott a listán: 88–89., 94–97., 22–21. helyezést értek el, majd a negyedik évben Péter mindössze a 106., András viszont a 12. helyre került. Kettejük képzeletbeli versenyének történetéhez még hozzátartozik, hogy a következő évben megint közel

²⁴ A tanév elején az 1., 10., 20., 30., 40., 50., 60., 70., 80., 90., 100. helyre soroltak helyezése a tanév közepén és a tanév végén: 1. Jászay Károly: 1., 1.; 10. Major János: 9., 8.; 20. Szabó Károly: 24., 20.; 30. Dalmadi László: 34., 29.; 40. Vásárhelyi József: 59., 50.; 50. Orbán István: 52., 42.; 60. Vitéz Ferenc: -, -; 70. Vécsei Dániel: 60., 91.; 80. Varga György: -, -; 90. Nagy Dániel: 91., -; 100. Péter József: -, - (TIREKLt. K.a. III. 10–11).

kerültek egymáshoz: ekkor a 35. és a 39. helyen álltak a Sipos-fivérek. További hat évig, egészen István kilépéséig együtt kezelték Bényei Gábort és testvérét: évekig együtt tartoztak a csoport utolsói közé, majd a humaniorum II. classist hirtelen mindkettő a viszonylag előkelő 20. hely közelében teljesítették. Ezek a szintén tovább sorolható példák azt az érzést keltik, hogy mindenféle szigorúan alkalmazható mérce dacára maradhatott tér a szubjektív tényezőknél is.

LELKÉSSZÉ VÁLÓ CSOPORTTAGOK

Az 1. csoport 212 tanulójaiból 18-ról állíthatjuk nagy biztonsággal, hogy lelkész lett belőle. További két fő, Nagy Károly és Székely János is szerepel a felsorolásunkban, de az esetükben a végzés és a lelkésszé válás között eltelt hosszú, több mint húszévesnyi idő kérdéssé teszi, vajon ugyanazokról a személyekről van-e szó. Hasonlóan hosszú periódus telt el Zsarnay Lajos lelkésszé szenteléséig, ám ő bizonyosan ekkor végezte tanulmányait – róla pontosan tudjuk, hogy 1831-től tanárként helyezkedett el és vált híressé. 1861. évi pappá válására is azért volt szükség, mert megválasztották az egyházkerület püspökévé.

Lelkészi adatbázisunk segítségével tehát 18 (esetleg 20) prédikátori pályakezdés körvonalazódik ki. Néhány további bizonytalansági tényezővel is számolnunk kell ugyan – két gyakran előforduló tulajdonnév kapcsán egyelőre nem lehetünk biztosak abban, hogy a szóban forgó későbbi lelkész valóban a mi évfolyamunkon tanult –, de a nagyságrend, azaz a látókörünkbe került összes személy körülbelül 10%-a mindenképpen fontos adat. Ezen belül 10 későbbi lelkésznek rekonstruálható mindenféle kiegészítő kutatás nélkül a teljes iskolai pályafutása, ők azok, akik hosszan együtt tanultak a csoporttal. A másik 9 (11) fő valamilyen mozgás eredményeként került ideiglenesen e társaságba, az ő iskolai pályájuk feltárása további kutatásokat igényel.²⁵

A 2. csoportban megfordult 205 ifjú közül 26-ról (12,7%) állítható nagy biztonsággal, hogy tanulmányaik után lelkészként szolgálták egyházukat. Tizenhárom egész kollégiumi pályájukat ebben a csoportban járták végig, iskoláztatásuk lényegében háborítatlan volt.²⁶ A 3. csoportba valaha tartozott 245 tanuló közül 21-et (8,6%) szenteltek később pappá.²⁷ A lelkésszé vált csoporttagok beazonosítását követően ezúttal még két vizsgálati szempontot vettünk figyelembe. Egyrészt a rangsorszámokat böngésztek át, majd összesítettük. A három csoport lelkésszé szentelt tagjainak helyezését áttekintve szembeszökő, hogy nem feltétlenül az évfolyamelsőkből lettek később papok. S bár az 1. csoportban Gönczy József és különösen a hosszú éveken át az első helyet elért Mártha István; a 2. csoportban Balla Albert és Czike József; a 3. társaságban pedig Nagy József és Varga János kétségtelenül stabilan a legjobbak között foglalt helyet, a többségről ez

²⁵ Lásd Függelék 3.

²⁶ Lásd Függelék 4.

²⁷ Lásd Függelék 5.

korántsem mondható el. Akár olyanok is felemelkedhettek a papi rendbe, akik a kezdeti éveket az évfolyamutolsók között teljesítették (az 1. csoportban Bényei Gábor és Péter János, a 3. csoportban Stock János és Szabó György), de leginkább arra találunk példát, hogy valaki végig közepes tehetségűnek találtatott. Számos deák esete igazolja, hogy az sem számított később a felszentelést kizáró oknak, ha valaki a tógátusi években is csak a gyengébben teljesítők közé tartozott. S az ezzel ellentétes megállapítás is igaz: akár még az utolsó néhány tógátusi év első tíz helyezettjéről sem állítható, hogy biztosan a papi pályán helyezkedtek el. Az egyes rangsorszámokat tekintve ezúttal is tetten érhetjük a fentebb leírt tény, miszerint egy-egy személy esetében igen nagy ugrások is előfordulhattak egyik évről a másikra – mindkét irányban.

A lelkésszé válók rangsorolásának egyik fontos tanulságát táblázatban foglaltuk össze.²⁸ Eszerint a később lelkésszé szenteltek az első esztendőekben általában gyengén teljesítettek, s egy-egy csoporton belül a rangsorátlaguk az évfolyam középértékét (ami az összlétszám fele) többnyire nem érte el. A negyedik-ötödik gimnáziumi esztendő lehetett a fordulópont, ekkor kerültek többségbe azok a később a papi rendbe bebocsátott diákok, akik az átlagosnál valamivel jobban tanultak. Ennek ellenére kijelenthető, hogy a kollégiumi tanulmányok egyetlen szakaszában vagy évében sem érvényesült olyan szabályszerűség, amely akár a legrosszabbak között teljesítőket is elzárta volna a későbbi egyházi érvényesüléstől. S ehhez kapcsolódóan az is megfogalmazható, miszerint a sárospataki kollégium fő funkcióját jelentő lelkészképzésben résztvevők közül a legjobbak számára sem volt magától értetődő, hogy lelkészként élék le életüket.

Végül arra keressük a választ, hogy kimutatható-e valamilyen szabályszerűség a lelkész atyával rendelkezők tanulmányi érvényesülésében, azaz vállaltak-e később egyházi szolgálatot a Tiszáninneri Református Egyházkerületben. Az 1. csoportban 25 olyan ifjút azonosítottunk, akinek az édesapja belső egyházi (azaz lelkészi, tanítói, esetleg professzori) hivatalt vitt.²⁹ Közülük mindössze ketten lettek később maguk is lelkészek. A második csoportban 17 hasonló háttérű ifjú közül négyen követték hivatásukban apjukat. Érdekeségként megjegyezzük, hogy az első két évtől eltekintve a jobbak között teljesítő Borcsik Gábort eleinte mindig eggyel követő, majd pedig nála sokkal jobb helyezést is elérő testvére, János is csaknem végigjárta a kollégiumot. A VI. tógátusi esztendőben János évfolyamelsőként bukkan fel utoljára a névsorban. Ezután azonban Gáborral ellentétben úgy tűnik el a szemünk elől, hogy bizonyos, az egyházkerületben nem lett lelkész. A 3. csoportban – legalábbis a gimnázium valamelyik esztendőjét ott töltők közül – 31 olyan diák tanult, akinek az apja „belső renden szolgált”. Közülük mindössze háromra örökölte atyja a foglalkozását.

* * *

²⁸ Lásd Függelék 6.

²⁹ Ezek az adatok nem teljesek, mivel az adott csoporthoz csak az akadémiai tagozatban csatlakozók társadalmi hovatartozását nem vezették egységesen. Ezért úgy döntöttünk, egységesen csak az utolsó gimnáziumi évig csatlakozók atyjának foglalkozását jegyezzük fel.

A forráshiányosságok dacára nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a lelkészi pályához vezető út a kollégiumban nem volt sziklaszilárdan kikövezve. Egy-egy gimnáziumi classis névsorát áttekintve megtippelni sem lehet előre, hogy kiből lehetett tíz-tizenkét év eltelte után jó eséllyel lelképásztor. Döntően nem az évfolyamelsők közül kerültek ki végül a felszenteltek. Ezen állítás ellentétjét viszont már nem lehet cáfolni: nem számított kirívó esetnek, ha valaki az évfolyamutolsók csoportjából küzdötte fel magát a negyedik-ötödik akadémiai évre a szűken értelmezett lelkészképzés hallgatói, tehát a potenciális lelkészjelöltek közé. A később felszenteltek sem jártak be semmivel sem szabályosabb, megszokottakkal kevésbé tarkított iskolai pályafutást, mint azok, akik az élet más területén hasznosították tudásukat, képzettségüket. Az akadémiai tagozat létszámait vizsgálva különösen tanulságos, hogy az igazán koncentráltan a lelkészi és teológusi pályára felkészítő szakasz eleje, az ötödik esztendő jelentette a vízválasztót a társaság mintegy felének. Azaz a tógátusi tagozat első négy éve több funkciónak felelt meg, s korszakunkban már erős volt az általános értelmiségképző feladatköre.

Vizsgálatunkból ugyanakkor az is kiderült, hogy általában is igen hektikusan alakult a korabeli deákok tanulmányi pályája. Konkrét adatokkal, megfigyelésekkel támasztható alá, hogy nem számított kibukásnak, a szó mai értelmében vett lemorzsolódásnak, ha valaki hirtelen abbahagyta a tanulmányait, netán éve(ke)t veszített. S bár kisebb-nagyobb jeleket felfedezhetünk a mechanikus beosztásra, joggal feltételezhető, hogy a Sárospataki Református Kollégium vezetői láthatóan komoly energiákat fektettek diákjaik rendszeres, a korábbi évek eredményeitől független rangsorolására.

FORRÁSOK

- Szinnyei Gerzson é. n.: Az osztályok elnevezése a sárospataki főiskolában eleitől fogva. Kézirat. Sárospatak, é.n. (TIREKKt. 2172.)
- Tiszáninneri Református Egyházkerület Kézirattára, Sárospatak (TIREKKt.) 1176: Politica Collegii Administratio. 1722–1832.
- Tiszáninneri Református Egyházkerület Levéltára, Sárospatak (TIREKLt.)
- K.a. I. 21. Protocollum Scholae Sáros Patakinæ Valedicentium.
- K.a. I. 31. Tabellæ generales studiosorum ad annum 1781–1816.
- K.a. II. 29–31. Iskolai táblázatok 1812–1816.
- K.a. III. 1–8, 10–16, 19–21, 23–27. Iskolai táblázatok 1816–1822, 1821–1824, 1823–1827, 1827–1831.
- K.b. I. 15. Iskolai táblázatok 1838/1839.
- K.b. II. 12. a. Az 1822. évi Litteraria Deputatio munkálata.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Andor Eszter 1997: Zsidók és nem-zsidók a budapesti polgári iskolában a XX. század elején: rekrutáció és iskolai teljesítmény. In: Sasfi Csaba (szerk.): *Iskola és társadalom*. (Zalai Gyűjtemény 41.) Zalaegerszeg, 367–400.
- Bánki Horváth Mihály 1997: A tanulók társadalmi rétegződése a kiskunfélegyházi gimnáziumban. In: Sasfi Csaba (szerk.): *Iskola és társadalom*. (Zalai Gyűjtemény 41.) Zalaegerszeg, 295–300.
- Bódy Zsombor – Szabó Zoltán 1997: A Budapesti Kereskedelmi Akadémia 1860 és 1906 között végzett hallgatóinak rekrutációja és mobilitása. In: Sasfi Csaba (szerk.): *Iskola és társadalom*. (Zalai Gyűjtemény 41.) Zalaegerszeg, 311–340.
- Bódy Zsombor 2006: Mobilitás és iskolarendszer. A felső kereskedelmi iskolák helyéről a magyar iskolarendszer társadalomtörténetében. A Budapesti Kereskedelmi Akadémia diákságának rekrutációja és mobilitása, 1860–1906. In: Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok*. Budapest, 757–784.
- Bolgár Dániel 2006: A tér viszonyai mint emberek kapcsolatai, avagy értelmezési kísérletek egy kisvárosi gimnázium társadalmának térbeliségére, 1938–1948. In: Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok*. Budapest, 785–836.
- Karády Viktor 1997: *Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon, 1867–1945. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Budapest.
- Karády Viktor 2001: Magyar kultúrfölény vagy iskolázási deficit? Újabb adatok a honi középiskolások dualizmuskori nemzetiségi összetételéről (1882–1915). *Korall* (2.) 3–4. 129–144.
- Lengvári István 2001: A Pécsi Ciszterci Főgimnázium tanulói (1851–1911). *Korall* (2.) 3–4. 145–155.
- Lengvári István 2008: A pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Orvostudományi Karának női hallgatói (1919–1945). In: Czoch Gábor – Horváth Gergely Krisztián – Pozsgai Péter (szerk.): *Parasztok és polgárok. Tanulmányok Tóth Zoltán 65. születésnapjára*. Budapest, 395–405.
- Müller Ildikó 2000: A nők iskolája. Az első magyar leánygimnázium oktatói és diákjai (1896–1917). In: Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád (szerk.): *A mesterség iskolája*. Budapest, 202–226.
- Müller Ildikó 2001: A Budapesti Tudományegyetem nőhallgatóságának társadalmi összetétele (1896–1914). *Korall* (2.) 3–4. 203–220.
- Nagy Péter Tibor 2002: *Hajzálcsövek és nyomáscsoportok. Oktatáspolitikai a 19–20. századi Magyarországon*. Budapest.
- Sasfi Csaba 1990: Helybeli diákok a keszthelyi gimnáziumban. In: Turbuly Éva (szerk.): *Művelődéstörténeti tanulmányok*. (Zalai Gyűjtemény 31.) Zalaegerszeg, 121–164.
- Sasfi Csaba 1997: A nagykanizsai és a keszthelyi gimnázium vonzáskörzete és a diákok lakóhelyi koncentrációja 1808 és 1848 között. In: Sasfi Csaba (szerk.): *Iskola és társadalom*. (Zalai Gyűjtemény 41.) Zalaegerszeg, 131–172.

- Sasfi Csaba 2006: Az oktatás társadalomtörténete. Oktatás és társadalom kölcsönhatásának történeti vizsgálata. In: Kövér György (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon a 19. század elejétől a 20. század közepéig. Társadalomtörténeti tanulmányok*. Budapest, 509–539.
- Szabó Andor 1916–1917: A legáció története. *Sárospataki Ifjúsági Közlöny* (33.) 40–44, 61–64, 100–103.
- Tóth Árpád 2001: A középiskoláztatás stratégiái. A pozsonyi középiskolák társadalomtörténete a 19. század első felében. *Korall* (2.) 3–4. 70–103.
- Ugrai János (szerk.) 2005: *A Tiszáninneneni Református Egyházkerület lelkészei. A kezdetektől a millenniumig. Adattár*. Online kézirat: www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/tiszannen.pdf (Utolsó letöltés: 2011. november 22.)
- Ugrai János 2007a: *Önállóság és kiszolgáltatottság. A Sárospataki Református Kollégium működése, 1793–1830*. Budapest.
- Ugrai János 2007b: Lelkészek képzése és elhelyezkedési esélyei a 19. század elején a Tiszáninneneni Református Egyházkerületben. *Korall* (8.) 30. 158–181.
- Ugrai János (s. a. r.) 2010: *A Sárospataki Református Kollégiumból távozó tógátusdiákok, 1781–1830*. Online kézirat: http://www.patakarchiv.hu/crbst_6.html (Utolsó letöltés: 2011. november 22.)

FÜGGELÉK

1. Az adott csoporttal együtt tanulva eltöltött évek száma (elemi és nontógátusi évek nélkül)

Évek száma	1. sz. csoport (fő) 1812/13–1828/29.	2. sz. csoport (fő) 1813/14–1829/30.	3. sz. csoport (fő) 1814/15–1830/31.
1	53	46	48
2	23	23	35
3	27	29	29
4	18	20	22
5	18	15	17
6	19	18	11
7	6	8	16
8	12	10	12
9	8	6	13
10	9	9	6
11	3	1	9
12	5	8	11
13	4	6	3
14	3	1	4
15	2	4	4
16	1	1	4
17	1	0	1
Összesen:	212	205	245

2. A csoportok összlétszáma, valamint a belépők és onnan kilépők száma tanévenként

Osztály	1. sz. csoport			2. sz. csoport			3. sz. csoport		
	Összlétszám	Belépők	Kilépők	Összlétszám	Belépők	Kilépők	Összlétszám	Belépők	Kilépők
1. konjugista	95	95	20	94	94	14	108	108	17
2. grammatista	103	28	14	115	35	11	131	40	18
3. syntaxis inferior	115	26	15	124	20	21	130	17	15
4. syntaxis superior	122	22	14	113	10	20	127	12	26
5. humaniorum I. (retorikai)	112	4	5	102	9	29	125	24	19
6. humaniorum II. (poétikai)	107	4	25	81	8	15	112	6	16
7. humaniorum III. (logikai)	n. a.	n. a.	n. a.	68	2	8	99	3	1
8. humaniorum IV. (repetens)	80	5	42	64	4	33	102	4	28
9. togatus I.	39	1	5	31	0	1	74	0	20
10. togatus II.	35	1	2	34	4	1	58	4	8
11. togatus III.	38	5	6	39	6	3	61	11	17
12. togatus IV.	32	0	8	40	4	8	51	7	6
13. togatus V.	30	6	7	38	6	4	46	1	12
14. togatus VI.	25	2	9	34	0	16	34	0	3
15. togatus VII.	18	2	9	18	0	5	31	0	4
16. togatus VIII.	11	2	7	13	0	11	27	0	21
17. togatus IX.	4	0	4	2	0	2	6	0	6

3. Az 1. sz. csoport lelkésszé szentelt tagjainak tanulmányi pályája³⁰

Bényei Gábor: konj. 91., gramm. 103., synt. inf. 113., synt. sup. 116., rétor 106., hum. II. 57., hum. IV. 57., tog. I. 26., tog. II. 26., tog. III. 26., tog. IV. 17., tog. VI. 19., tog. VII. 1. Kilép: 1829. jan. IX. tog.-ként rector, Sajóvámos – Damak: 1835–1861

Bényei György: gramm. 50., synt. sup. 72., rétor 69. – *Mezőzombor: 1823–1829; Golop: 1829–1863*

Boros János: konj. 23., gramm. 85., synt. inf. 95., synt. sup. 80., hum. II. 92. – Bódvavendégi: 1826–67

Gönczy József: synt. sup. 15., rétor 46., hum. II. 85., hum. IV. 22., tog. II. 14., tog. III. 15., tog. IV. 10., tog. V. 8., tog. VI. 6., tog. VII. 5., tog. VIII. 3., iuratus 11. – Tállya: 1832–1833, Tiszaladány: 1832–1847, Ócsanáros: 1850, Szomotor: 1850–1852, Karcsa: 1852–1863

Horváth István: konj. 26., gramm. 43., synt. inf. 63., synt. sup. 62., rétor 61., hum. II. 75., hum. IV. 4., tog. I. 4., tog. II. 12., tog. III. 10., tog. IV. 11., tog. V. 12., tog. VI. 12., tog. VII. 11. Kilép: 1828. ápr. VIII. tog.-ként rector: Mátészalka – Kistokaj: 1841–1873

Kerekes István: rétor 76., hum. II. 28. – *Sajóivánka: 1835–1837, Nekézseny: 1837–1876.*

Mártha István: konj. 47., gramm. 40., synt. inf. 61., synt. sup. 61., rétor 59., hum. II. 72., hum. IV. 18., tog. I. 1., tog. II. 1., tog. III. 1., tog. IV. 1., tog. V. 1., tog. VI. 1. – Szádelő: 1830–1832

Marton János: konj. 59. Kilép: 1828. ápr. Iuratusként rector: Tarpa – Iske: 1839–1867; Bés: 1868–1875

Nagy Gábor: synt. inf. 52., synt. sup. 38., rétor 8., hum. II. 4., hum. IV. 12., tog. II. 27., tog. III. 28., tog. IV. 21., tog. V. 19., tog. VI. 13., tog. VII. 9. Kilép: 1828. jan. VIII. tog.-ként rector: Szada – Gagybátor: 1843–1845; Abaújnádasd: 1845–1894

Nagy Károly: synt. inf. 55., synt. sup. 39., rétor 83., hum. II. 89., tog. IV. 27. – *Legyesbénye: 1857–1905.* (A végzés és a lelkésszé válás között eltelt hosszú idő miatt kérdéses, hogy ugyanarról a személyről van-e szó.)

Péter János: synt. inf. 102., synt. sup. 113., rétor 27., hum. II. 51., hum. IV. 52., tog. II. 11., tog. III. 11. tog. IV. 13., tog. V. 14., tog. VI. 9., tog. VII. 8., tog. VIII. 8. Kilép: 1829. jan. IX. tog.-ként rector: Böcs – Szentistvánbaksa: 1833–1845

Réti József: konj. 12. – *Csobaj: 1824–1838; Taktakenéz: 1838–1872*

³⁰ A Függelék 3–5. fejezetében az alábbi sorrendet követjük az adatok közlésénél: Név: classis rövidített neve, rangsor, kilépési adatok – Lelkészi hely, idő. Kurzívval azokat az adatokat közöljük, amelyek erősen hiányosak, az illető az általunk vizsgált csoportban csak ideiglenesen jelent meg. Azok nevét húztuk alá, akiknek az édesapja lelkész (esetleg tanító, professzor) volt.

- Somodi János:** *tog. V. 24., tog. VI. 15. Kilép: 1827. febr. VII. tog.-ként rector: Imola – Otrókóc: 1834–1838, Alsószuha: 1838–1845, Gortvakisfalud: 1845–1850, Beretke: 1850–1880*
- Szabó András:** gramm. 14., rétor 25., hum. II. 40., hum. IV. 8. – Magyarizsép: 1832–1840; Magyarjesztreb: 1840–1842; Csicsér: 1842–1888
- Szabó László:** rétor 66., hum. II. 53., hum. IV. 31., tog. I. 19., tog. II. 23., tog. III. 21., tog. IV. 16., tog. VI. 16., tog. VII. 12. – Szalonna: 1835–1867
- Szabó Pál:** rétor 26., hum. II. 40., hum. IV. 10. – Mezőkeresztes: 1827–1830, Igrici: 1830–1842
- Szabó Sámuel:** *synt. sup. 6., rétor 112., hum. II. 107., hum. IV. 17. – Bánóc: 1832–1849; Minaj: 1849–1855; Bajánháza: 1855–1863. Vagy: Sajóivánka: 1838–1845; Felsőbarcika: 1845–1876; Vagy: Gömörzskáros: 1832–1871*
- Szalontai István:** gramm. 32., synt. inf. 50., synt. sup. 51., rétor 92., hum. II. 102., hum. IV. 15., tog. II. 15., tog. III. 13., tog. IV. 12., tog. V. 13., tog. VI. 7. Kilép: 1827. ápr. VII. tog.-ként rector: Beregszász – Alsóberecki: 1843–1865; Perbenyik: 1865–1880
- Székelly János:** *gramm. 33., synt. inf. 12., synt. sup. 19., rétor 87., hum. II. 94. – Beje: 1849–1877. (A végzés és a lelkésszé válás között eltelt hosszú idő miatt kérdéses, hogy ugyanarról a személyről van-e szó.)*
- Tordai Gábor:** rétor 5., hum. II. 3., hum. IV. 29., tog. I. 20., tog. II. 19., tog. III. 14., tog. IV. 9., tog. V. 7., tog. VI. 5., tog. VII. 4., tog. VIII. 10., iuratus 10. – Fony: 1830–1832, Felsőnovaj: 1832–1835, Felsődobsza: 1835–1838, Abaújvecser: 1845–1849
- Zsarnay Lajos:** *synt. inf. 29., synt. sup. 107., rétor 34., hum. II. 30. – Miskolc: 1860–1861*

4. A 2. sz. csoport lelkésszé szentelt tagjainak tanulmányi pályája

- Balla Albert:** synt. inf. 4., synt. sup. 3., rétor 45., hum. II. 20., hum. III. 6., hum. IV. 31., tog. II. 11., tog. III. 11., tog. IV. 12., tog. V. 13., tog. VI. 11., tog. VII. 8. Kilép: 1829. jan. VIII. tog.-ként rector: Erdőhorvát – Szendrő: 1835–1842; Sajóvelezd: 1842–1878†
- Bogoly András:** tog. III. 32., tog. IV. 29., tog. V. 23. Kilép: 1820. máj. V. tog.-ként praeparator: Monor, 1826. szept. VI. tog.-ként praeparator: Rimaszombat, 1827. nov. VII. tog.-ként rector: Golop – Petőszinye káplán: 1831–1832; Felsőlác: 1835–1869
- Borcsik Gábor:** gramm. 94., synt. inf. 102., synt. sup. 39., rétor 10., hum. II. 31., hum. III. 41., hum. IV. 8., tog. I. 13., tog. II. 15., tog. III. 12., tog. IV. 14., tog. V. 16., tog. VI. 12. – Kistárkány: 1831–1832; Kenézlő: 1832–1835; Semjén: 1835–1871

- Czike József:** synt. inf. 56., synt. sup. 37., rétor 3., hum. II. 19., hum. III. 4., hum. IV. 14., tog. I. 7., tog. II. 7., tog. III. 7., tog. IV. 7., tog. V. 6., tog. VI. 3. – Bodrogszentes: 1830–1850
- Csiszár Mihály:** hum. II. 76., hum. IV. 27., tog. III. 16., tog. IV. 16., tog. V. 10., tog. VI. 8. Kilép: 1828. ápr. VII. tog.-ként rector: Ladmac – Kistráska: 1835–1842
- Dióssy István:** synt. inf. 3., synt. sup. 2., rétor 2., hum. II.18., hum. III. 3., hum. IV. 27., tog. I. 2., tog. III. 3., tog. IV. 3., tog. V. 3. – Tállya: 1835–1836; Kiskövesd: 1836–1868
- Édes Albert:** tog. IV. 32., tog. VI. 13. Kilép: 1829. szept. IX. tog.-ként professor: Miskolc – Tiszakeszi: 1835–1843, Tiszatarján: 1843–1863
- Endre Péter:** rétor 26., hum. II. 39., hum. III. 50., hum. IV. 50., tog. I. 6., tog. II. 5., tog. III. 5., tog. IV. 6., tog. VI. 34., tog. VII. 3. Kilép: 1825. szept. V. tog.-ként praepceptor: Rimaszombat, 1829. jan. VIII. tog.-ként rector: Hernádnémeti – Lácacséke időtöltő: 1834; Tállya: 1834–1835
- Gönczy József:** konj. 36., gramm. 32., synt. inf. 26., synt. sup. 25., rétor 28. – Tállya segédlelkész: 1832–1833; Tiszaladány: 1832(1833?)–1847; Ócsanáros: 1850; Szomotor: 1850–1852; Karcsa: 1852–1863
- Gööz József:** gramm. 87., synt. inf. 66., synt. sup. 68., rétor 37., hum. II. 55., hum. III. 61., hum. IV. 53., tog. I. 23., tog. II. 27., tog. III. 37., tog. V. 38., tog. VI. 30. Kilép: 1824. III. tog.-ként praepceptor: Mád; 1828. jan. VIII. tog.-ként eliminatus – Pályin: 1835–1845; Záhony: 1845–1869
- Karabélyos János:** konj. 85., gramm. 90., synt. inf. 67., synt. sup. 74., rétor 75., hum. II. 38., hum. IV. 39., tog. I. 11., tog. III. 13., tog. IV. 15., tog. V. 10., tog. VI. 7. Kilép: 1828. jan. VII. tog.-ként rector: Bánfala – Szendrőlád: 1842–1845; Sajóivánka: 1845–1846; Meszes: 1846–1861
- Kovács László:** gramm. 63., synt. inf. 62., synt. sup. 102., rétor 43., hum. II. 29., hum. III. 38., hum. IV. 30., tog. I. 9., tog. II. 9., tog. III. 10., tog. IV. 10., tog. VI. 33., tog. VII. 4., tog. VIII. 3., tog. IX. 1. – Korlát: 1832–1859
- Kováts Ferenc:** synt. inf. 118., synt. sup. 105. – Rimaszombat: 1830–1836
- Lovas Sámuel:** gramm. 59., synt. inf. 57., synt. sup. 38., rétor 67., hum. II. 30., hum. III. 36., hum. IV. 28., tog. II. 8., tog. III. 8., tog. IV. 8., tog. V. 7., tog. VI. 4. Kilép: 1827. márc. VIII. tog.-ként nyelvtanulás: Szepes – Bódvalenke: 1834–1836; Berzété: 1836–1839; Szilice: 1836–1887
- Molnár Dániel:** konj. 33., gramm. 38., synt. inf. 37., rétor 98. – Rimaszécs: 1832–1833; Gortvakisfalud administrator: 1833–1834; Nemesmartonfala: 1834–1839.
- Portörő János:** hum. II. 24., hum. III. 9., hum. IV. 10., tog. II. 20., tog. IV. 19., tog. V. 21., tog. VI. 17., tog. VII. 5., tog. VIII. 10. – Tállya segédlelkész: ?; Örös helyettes lelkész: 1841–1842
- Séllei János:** gramm. 98., synt. inf. 84., rétor 32., hum. II. 5., hum. III. 25., hum. IV. 18., tog. I. 16., tog. III. 21., tog. IV. 23. – Iske: 1831–1835; Kisgejőc: 1835–1854; Tornagörgő: 1851–1864

- Sólyom János:** synt. inf. 65., synt. sup. 103., rétor 51., hum. II. 54., hum. III. 16., hum. IV. 33., tog. III. 19., tog. IV. 21., tog. V. 18., tog. VI. 16., tog. VII. 9., tog. VIII. 6. – Bükkaranyos: 1836–1874
- Szabó József:** hum. IV. 65., tog. I. 27., tog. II. 27., tog. III. 38., tog. V. 30., tog. VI. 25., tog. VII. 18., tog. VIII. 13. – Égerszög: 1829–1873
- Szalai István:** konj. 66., gramm. 48., synt. inf. 53., synt. sup. 80., rétor 80., hum. II. 50., hum. III. 10., hum. IV. 12., tog. I. 25., tog. II. 25., tog. III. 35., tog. IV. 31., tog. V. 26., tog. VI. 22., tog. VII. 16., tog. VIII. 11. – Karcsa: 1838–1840
- Szathmári Sámuel:** tog. V. 9., tog. VI. 6. Kilép: 1828. szept. VII. tog.-ként rector: Szepesi – Szalóc: 1830–1831†
- Szendrei István:** konj. 47., gramm. 44., synt. inf. 54., synt. sup. 32., rétor 70., hum. II. 49., hum. III. 8., hum. IV. 21., tog. I. 21., tog. II. 23., tog. III. 24., tog. IV. 2. Kilép: 1825. szept. V. tog.-ként rector: Újhely – Garbócbogdány: 1835–1842; Kupa: 1843–1847; Fügöd: 1847–1868
- Szilágyi Sámuel:** gramm. 96., synt. inf. 92., synt. sup. 75., rétor 88., hum. II. 40., hum. III. 52., hum. IV. 40., tog. II. 14., tog. III. 15., tog. IV. 13., tog. V. 8., tog. VI. 5., tog. VII. 5. – Sajóivánka: 1834–1835; Sajóvelezd: 1836–1842; Varbó: 1842–1848; Hegymeg: 1851–1862
- Szinyei András:** konj. 82., gramm. 58., synt. inf. 38., synt. sup. 88., rétor 56., hum. II. 62., hum. III. 14., hum. IV. 16., tog. I. 12., tog. II. 13., tog. III. 14., tog. IV. 17., tog. V. 14., tog. VI. 13., tog. VII. 10. Kilép: 1829. jan. VIII. tog.-ként nyelvtanulás: Szepes – Bodroghalom: 1835–1881
- Tóth Sándor:** tog. IV. 35., tog. VI. 27., tog. VII. 20. – Hernádkak: 1832–1838; Alsóberecki: 1838–1842; Monok: 1842–1852; Makkoshotyka: 1852–1871
- Török János:** rétor 91., hum. II. 59., hum. III. 60., hum. IV. 56., tog. II. 21., tog. III. 18., tog. IV. 28. Kilép: 1828. szept. VIII. tog.-ként rector: Rimaszombat – Nemesmartonfala: 1829–1831; Gömörhorka: 1831–1846; Otrókócs: 1842–1845?; Sajórecske: 1846–1849; Zsíp: 1847–1874

5. A 3. sz. csoport lelkésszé szentelt tagjainak tanulmányi pályája

- Árvai László:** synt. sup. 26., rétor 87., hum. II. 32., hum. III. 21., hum. IV. 53., tog. I. 53., tog. III. 35., tog. IV. 39., tog. V. 39., tog. VI. 28., tog. VII. 27., tog. VIII. 24. – Szalonna: 1835; Meszes: 1835–1846; Sajóivánka: 1846–1862; Hegymeg: 1863–1865
- Bacsikai András:** konj. 84., gramm. 72., synt. inf. 81., synt. sup. 9., rétor 14., hum. II. 10., hum. III. 57., hum. IV. 51., tog. I. 29., tog. II. 16., tog. III. 19., tog. IV. 23., tog. V. 17., tog. VI. 21., tog. VII. 14., tog. VIII. 13. – Gagybátor segédlelkész: 1836; Erdőhorváti: 1837–1855
- Csorba Miklós:** rétor 81., hum. II. 83., hum. III. 65., hum. IV. 55., tog. I. 27., tog. II. 17., tog. III. 23., tog. IV. 27., tog. V. 18., tog. VI. 12., tog. VII. 11., tog. VIII. 9. – Beret: 1835–1871†

Horváth István: *konj.* 89. – *Kistokaj:* 1841–1873†

Jászay József: *tog.* III. 51. – *Tiszaágtelek:* 1839–1854

Kovács Ferenc: *hum.* II. 101., *hum.* III. 76., *hum.* IV. 87., *tog.* I. 16. – *Rimaszombat:* 1830–1836

Kövér József: *konj.* 91., *synt. inf.* 55., *synt. sup.* 52., *rétor* 35., *hum.* II. 23., *hum.* III. 28., *hum.* IV. 88., *tog.* I. 20., *tog.* II. 23., *tog.* IV. 37., *tog.* V. 33., *tog.* VII. 19., *tog.* VIII. 18. – *Gagybátor:* 1834; *Nagybózsza:* 1835–1838; *Tomor:* 1838–1857; *Kupa:* 1857–1894

Kupai János: *gramm.* 104., *synt. inf.* 98., *synt. sup.* 86., *rétor* 13., *hum.* II. 9., *hum.* III. 52., *hum.* IV. 46., *tog.* II. 13., *tog.* IV. 22., *tog.* V. 16., *tog.* VI. 16., *tog.* VII. 12. – *Felsővály:* 1838–1849; *Hét:* 1849–1851†

Makó István: *konj.* 42., *gramm.* 41., *synt. inf.* 112., *synt. sup.* 101., *rétor* 33., *hum.* II. 26., *hum.* III. 55., *hum.* IV. 47., *tog.* I. 19. *Kilép:* 1823. jan. I. *tog.-ként praceptor:* *Alsóvadász. Tog.* III. 12., *tog.* IV. 10., *tog.* V. 8., *tog.* VI. 5., *tog.* VII. 8., *tog.* VIII. 5. – *Sály:* 1838–1842; *Nemesbikk:* 1842–1845†

Molnár József: *hum.* IV. 74. – *Hangács:* 1841–1887

Nagy József: *tog.* II. 7., *tog.* III. 8., *tog.* IV. 13., *tog.* V. 10., *tog.* VI. 7., *tog.* VII. 9., *tog.* VIII. 7. – *Szomotor:* 1838–1863; *Karcsa:* 1863–1876

Orbán István: *rétor* 17., *hum.* II. 17., *hum.* III. 59., *hum.* IV. 50., *tog.* I. 18., *tog.* II. 9., *tog.* III. 9., *tog.* IV. 7., *tog.* V. 5., *tog.* VI. 3., *tog.* VII. 3., *tog.* VIII. 2, *tog.* IX. 2. – *Nagybarca:* 1835–1845

Rásky András: *konj.* 55., *gramm.* 75., *synt. inf.* 61., *synt. sup.* 16., *rétor* 70., *hum.* II. 111., *hum.* III. 94., *hum.* IV. 94., *tog.* I. 65., *tog.* II. 49. *Kilép:* 1824. jan. II. *tog.-ként rector:* *Alsóvadász. Tog.* VI. 36. *Kilép:* 1828. jan. VI. *tog.-ként rector:* *Kapos – Ungpinkóc:* 1831–1834; *Vaján:* 1835–1845; *Nagyráska:* 1845–1848; *Tarcavajkóc* 1848–1896†

Sárkány Sámuel: *konj.* 79., *gramm.* 62., *synt. sup.* 54., *rétor* 84., *hum.* II. 81., *hum.* III. 29., *hum.* IV. 78., *tog.* I. 15., *tog.* II. 8. *Kilép:* 1824. szept. III. *tog.-ként praceptor aulicus:* *Berkesz. Tog.* IV. 12. *Kilép:* 1828. IV. *tog.-ként praceptor:* *Benk. Tog.* V. 9., *tog.* VI. 6., *tog.* VIII. 6., *tog.* IX. 4. – *Erdőhorvát:* 1837–1855; *Telkibánya:* 1838–1886

Stock János: *konj.* 96., *gramm.* 107., *synt. inf.* 88., *synt. sup.* 100., *rétor* 43., *hum.* II. 24., *hum.* III. 30., *hum.* IV. 26., *tog.* I. 23., *tog.* II. 12., *tog.* III. 21., *tog.* IV. 28., *tog.* V. 23., *tog.* VI. 23., *tog.* VII. 21., *tog.* VIII. 20. – *Legyesbénye:* 1842–1851

Szabó György: *konj.* 98., *gramm.* 102., *synt. inf.* 102., *synt. sup.* 90., *rétor* 36., *hum.* II. 22., *hum.* III. 44., *tog.* I. 32., *tog.* II. 39., *tog.* III. 34., *tog.* IV. 29. – *Tusa:* 1832–1870

Szabó Sámuel: *konj.* 99. – 1. *Bánóc:* 1832–1849; *Minaj:* 1849–1855; *Bajánháza:* 1855–1863; *vagy:* 2. *Gömörszékáros:* 1832–1871; *vagy:* 3. *Sajóivánka:* 1838–1845; *Felsőbarcika:* 1845–1876

Szolnoki János: *rétor* 83., *hum.* II. 86., *hum.* III. 68., *hum.* IV. 56., *tog.* I. 41., *tog.* II. 39., *tog.* III. 31., *tog.* IV. 36., *tog.* V. 37., *tog.* VI. 32. – *Gagybátor segédlelkész:* 1838–1839

Tóth Sámuel: konj. 65., gramm. 119., synt. inf. 92., synt. sup. 92., rétor 106., hum. II. 31., hum. III. 22., hum. IV. 62., tog. I. 56. Kilép: 1825. jan. II. tog.-ként praceptor: Tállya; 1827. jan. IV. tog.-ként praceptor: Matolcs – Egerlövő: 1830–1835; Harsány: 1835–1869

Török János: hum. III. 10., hum. IV. 9., tog. I. 9., tog. II. 6., tog. III. 7. – Nemesmartonfala: 1829–1831; Gömörborka: 1831–1845; Otrókócs: 1842–1845; Sajórecske: 1846–1849; Zsip: 1847–1874

Varga János: gramm. 24., synt. inf. 19., synt. sup. 2., rétor 11., hum. II. 7., hum. III. 2., hum. IV. 2., tog. I. 2., tog. II. 1., tog. III. 1., tog. IV. 1., tog. V. 1., tog. VII. 1., tog. VIII. 1., tog. IX. 1. – Mezőnagymihály: 1847–1873†. (A végzés és a lelkésszé válás között eltelt hosszú idő miatt kérdéses, hogy ugyanarról a személyről van-e szó.)

6. Az egyes csoportok lelkésszé vált tagjainak rangsorátlaga és az adott évfolyam rangsorának középértéke

Osztály	1. sz. csoport		2. sz. csoport		3. sz. csoport	
	Közép- érték	Lelkészi rangsor- átlag	Közép- érték	Lelkészi rangsor- átlag	Közép- érték	Lelkészi rangsor- átlag
1. konjugista	47,5	38,8	47,0	58,0	54,0	79,8
2. grammatista	51,5	55,1	57,5	67,25	65,5	78,4
3. syntaxis inferior	57,5	60,5	62,0	57,9	65,0	78,6
4. syntaxis superior	61,0	55,8	56,6	57,35	63,5	57,0
5. hum I. (retorikai)	56,0	57,8	51,0	50,1	62,5	50,9
6. hum. II. (poétikai)	53,5	60,1	40,5	38,8	56,0	44,2
7. hum. III. (logikai)	n.a.	n.a.	34,0	27,0	49,5	44,5
8. hum. IV. (repetens)	40,0	22,9	32,0	30,4	51,0	54,9
9. tog. I.	19,5	14,0	15,5	14,3	37,0	28,3
10. tog. II.	17,5	16,4	17,0	15,2	29,0	18,4
11. tog. III.	19,0	14,9	19,5	17,8	30,5	20,9
12. tog. IV.	16,0	13,7	20	16,3	25,5	24,8
13. tog. V.	15,0	12,3	19	15,8	23,0	18,0
14. tog. VI.	12,5	10,3	17,0	16,0	17,0	17,2
15. tog. VII.	9,0	7,1	9,0	9,8	15,5	12,5
16. tog. VIII.	5,5	7,0	6,5	8,6	13,5	10,5
17. tog. IX.	2,0	1,5	1,0	1,0	3,0	2,3